

BİR SANAT DALI OLARAK EXLIBRIS

Sıtkı M.ERİNÇ*

1960'lı yılların başlarında Brighton (İngiltere) Belediye Binası'nda eski kitaplar sergisi açılmıştı. İzlerini hâlâ belleğimde koruduğum bu sergi, benim gördüğüm ilk kitap sergisiydi, son da oldu. Gerek baskı, gerek kullanılan malzeme, gerekse kapak düzenleme ve ciltleriyle böylesine etkileyici bir koleksiyona bir daha, ne yazık ki rastlayamadım.

Bu sergiden bir diğer kazancım da “Exlibris” sözcüğü olmuştur. Vitrinlerdeki pek çok kitabın iç kapağına raptedilmiş, genellikle kartpostal büyüklüğünde olan, kiminde Latince, kiminde İngilizce ya da başka bir dilden yazılı sözcükleri içeren bu ‘minyatür resimcikler’, kendi başlarına varlıklarıyla dikkatimi çekmişti.

Aradan otuz yılı aşkın bir zaman geçti.

6-16 Şubat 1996 tarihleri arasında, Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi Sergi Salonu'nda bir Exlibris Sergisi açılacağı duyurusunu göresiye dek, bu sözcüğü bildiğimi de unutmuş olduğumu fark ettim.

Üstelik sergi, bir tanıdığımın, yıllarca aynı eğitim kurumunda birlikte çalıştığım bir arkadaşımın sergisiydi. Hasip Pektaş'ın...

Pektaş bir özgünbaskı sanatçısı. Gerek bu alanda, gerek fotoğraf sanatı kapsamında onun yaptığı çalışmaları zaman zaman, heyecanla izlemiştir. Fakat bu son sergisi, kanımca, pek çok nedenlerle üzerinde özellikle durulması gereken bir sergidir.

Ülkemizde pek az kişinin ilgi duyduğu, hemen hemen Pektaş dışında hiç kimsenin profesyonel olarak uğraşmadığı Exlibris'i yediden yetmişe tanıtıyor bu sergi. İnanıyorum ki, bundan sonra pek çok kişi, resimle grafikte ve özgünbaskı ile uğraşan pek çok sanatçı Exlibris yapmaya özenecek ve yapacaktır da.

* Prof.Dr., Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Öğretim Üyesi.

İkinci olarak koleksiyon kavramını getiriyor bu sergi.

Koleksiyon özel bir ilgi alanıdır ve hem kişinin beğeni düzeyini gösterir, hem de ilgilerinin yoğunlaşma yönünü.

Estetik objelere karşı duyulan biriktirme, toplama, derleme merakı, kişiyi estetik yeğlemelerinde daha seçici kılar. En azından ilgi alanında daha seçici kılar.

Nihayet bu sergi, bir sanatçının salt satış için değil, fakat tanıtmaya, öğretmeye, kanıtlamaya için de ürünlerini, edinimlerini izleyicilerine sunabileceğini gösteriyor.

En azından bu üç nedenle genç sanatçımızı, Hasip Pektaş'ı kutlamak isterim. Kaldı ki Pektaş'ın exlibrislerindeki hem artistik, hem de teknik ustalık da ayrıca övgüye değer.

On yılı aşkın bir zamandır, böylesine nesnel çıkarılardan uzak bir alana gönül vermek, her "ben sanatçuyum" diyenin yapabileceği bir iş olmasa gerek.

Exlibris, öncelikle bir işgörü adına yapılmış. Başlangıçta sanatsal bir niteliğinin olduğu da söylenemez. Bir tür iyelik simgesi olarak işe koşulmuş öncelikle. Daha sonra, özellikle kıta Avrupasında, 15-16. yüzyıldan itibaren kimlik kazanmış. Latince'de ".....ın kitaplığından,in kitaplığından" anlamına gelen Exlibris, o günden bugüne geleşiye dek de, evrensel bir sözcük olarak tüm ülke dillerine geçmiştir.

Exlibris'in bu yalın işgürüsü dışına taşmasını belki de Albercht Dürer'e borçluyuz. Dürer'in sanatsal yetisi, bu küçük tanıtım kartlarını birer estetik obje haline getirir. Dürer'den sonra da günümüze de pek çok sanatçı bu yıllar ürünler vermiş ve exlibris, bir araç olmanın dışında bir amaç haline de sokulmuştur.

Exlibrisin sırasında bir mühürmüş gibi, bir imzaymış gibi, ya da bir kanıt belgesi gibi algılanmaması onun, hem varlık koşullarını hem de işlevlerini değiştirmiştir doğal olarak.

Varlık koşullarını kısaca şöyle gösterebiliriz:

a) Kendi başına, bağımsız bir sanat yapıtı olmalıdır.

Exlibrislerin, klasik ya da çağdaş özgünbaskı tekniklerinden biriyle yapılmış olması gerekir. İster ağaç, taş, metal ya da

linol gibi baskılar, klasik baskılar kullanılsın, ister serigrafi, fotografi ya da bilgisayar gibi çağdaş, mutlaka belli sayıda ve belli nitelikte üretilmiş olması bir zorunluluktur. Bundan sonraki çoğaltmalar ancak reproduksiyon değerini taşır.

Bir exlibrisin iki iyelik durumunu birarada taşıması kaçınılmazdır. Biri sanatçısını, diğeri de adına yapılanı imler. Bu iki ad, ister aynı alanda yer alsın, ister farklı, mutlaka kaligrafik bir nitelik taşımak durumundadır ki bu da o yapıta ikinci bir sanatsal sıfat yükler, yüklemelidir. Kaldı ki exlibrislerde her türlü yazımsal ifade de kullanılabilir. Bir özdeyiş, bir espri, bir dize vb..... Bunlarla içerik, sanatsal bir bütünlük göstermek durumundadır.

Salt bu varlık koşulu nedeni ile bir exlibris, tıpkı bir resim gibi, bir özgünbaskı gibi, tek başına (kitapsız olarak) sergilenebilir.

- b) Ontik bütünlüğü ve tamamlanmışlığı açısından sanatçısının adını taşımalıdır. Bu ad, kuru bir sözcük olarak kabul edilemez, ya da bir imza olarak... Sanatçısının hem teknik becerisini, hem artistik yetisini, hem de üslubunu simgeler. Yani bir “kişilik” göstergesi olmak durumundadır da.
- c) Exlibris, kimin kitabını, kimin kitaplığını tanımlıyorsa onun kimi özelliğini de imlemek durumundadır. Beğenisinden, kişisel özelliklerine, farklı statü kimliklerine kadar bir şeyi, bir şeyleri imleyebilir. Bu nedendir ki sanatçı ile kitap sahibi arasında şu ya da bu yolla bir ilişki kurulmuş bulunması zorunluluktur diye düşünülebilir.
- d) Her bir exlibris, evrensel baskı simgelerini de taşımalıdır. Tıpkı özgünbaskıda olduğu gibi, hem kaç adet basıldığını, kaçınıcı basım olduğunu ve eldeki o exlibrisin, o baskının kaçınıcı olduğunu göstermeli, hem de baskı türü kolanmış bulunmalıdır.

Exlibrisin işlevini de özetle şöyle göstermek, herhalde çok

hatalı olmaz:

- a) Alıcısında bir estetik kaygı uyandırmalıdır. İçinde bulunduğu kitapla bütünleşmesine karşın kendi varlığını, bir sanat yapıtı olarak alıcısına empoze edebilmelidir. Alıcıda, bağımsız bir “beğeni” durumu ya da “güzel” kavramı oluşturabilmelidir.
- b) Alıcısında, Aristoteles’in dediği gibi, “bir yapıt ne büyük olmalı, ne de küçük” tanımlamasındaki boyut düşüncesine, bütünlük açısından yanıt getirebilmelidir. Resim sanatında tekrar moda olmuş gibi gözükken “iri” yapıtların etkisini, kendi “küçük” nitelikleriyle verebilmelidir.
- c) Yazın sanatı ile resim sanatının birlikteliğini, yine resim sanatı ile grafik sanatının içiçeliğini tanımlayarak alıcıda sanatın bütünlüğü kavramını oluşturabilmelidir.

Exlibris, kısaca değinilen varlık ve işgörü koşulları nedeniyledir ki yöresel, hatta kişisel niteliklerinin yoğunluğuna karşın evrensel bir beğeni objesi olmuş ve sanatseverlerde biriktirme, toplama, koleksiyon yapma arzusu yaratmıştır.

Yukarıda değinilen Hasip Pektaş’ın sergisi, izleyicilere hem exlibris örneklerini tanıtmakta, hem de koleksiyon arzusunu vermektedir. Dünyanın dörtbiryanından toplanmış exlibrisler de serginin başka bir boyutunu oluşturmaktadır.

“Sanatçı, toplumun önündedir, topluma yön verir” gibi deyişlerin bir “söz kalabalığı” olmaktan öte geçtiğini bu sergi ile hissetmek sanat adına, sanatçı adına farklı bir güven ve kıvanç duygusu yaratıyor.

HASİP PEKTAŞ'IN EXLİBRIS KOLEKSİYONUNDAN ÖRNEKLER

1945 2/20 Hasan Bektaş 72

RESİM 1

1945 2/20 Hasan Bektaş 72

RESİM 2

1945 2/20 Hasan Bektaş 72

RESİM 3

RESİM 4

1945 2/20 Hasan Bektaş 72

RESİM 5

RESİM 6